

обізнаність зі спеціальною літературою з проблеми, що досліджувалася і зумів фахово проаналізувати її. Загалом монографія відзначається глибоким науковим аналізом фактів, документів та історичної літератури з даної проблематики, що забезпечило науково-обґрунтовані висновки, які є зваженими і аргументованими. Успіх дослідника у висвітленні цієї важливої наукової проблеми, на наш погляд, полягає у доборі максимальної кількості фактів та правильно обраному методологічному підході у їхньому трактуванні. Автор застосував й використав виважений підхід до аналізу задекларованої проблематики.

Поява монографії І. Пилипіва заповнює прогалину у системі досліджень роль і значення Греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті Східної Галичини окресленого періоду, а систематизований і об'єктивно викладений матеріал має не лише світоглядне значення, а стане важливим і, головне, дієвим засобом національної історіографії з цієї проблематики.

Рецензована монографія І. Пилипіва "Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.)" є важливим внеском у історіографію проблематики, своєчасним, самостійним й солідним дослідженням, корисним для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться цією тематикою.

Иван Зуляк

ПЫЛЫПИВ И. В. ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЦЕРКОВЬ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ (1918–1939 ГГ.): МОНОГР. / И.В. ПЫЛЫПИВ. – Т.: ЭКОНОМИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ, 2011. – 440 С.

В рецензируемой монографии на основе анализируется роль и значение Греко-католической церкви в общественно-политической жизни Восточной Галиции очерченного периода. Основное внимание обращено на один из самых драматичных периодов в ее развитии.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, Восточная Галиция, Греко-католическая церковь, общественно-политическую жизнь, междувоенный период.

Ivan Zulyak

PYLYPIV I. V. GREEK-CATHOLIC CHURCH IN THE POLITICAL LIFE OF EASTERN GALYCYNIA (1918–1939): MONOGRAPH. / I. V. PYLYPIV. – T: ECONOMIC THOUGHT, 2011. – 440 P.

In peer-reviewed monograph based examines the role and importance of the Greek-Catholic Church in the political life of Eastern Galicia outlined transfer. Special attention is paid to one of the most dramatic periods in its development.

Key words: Second Commonwealth, Eastern Galychyna, the Greek Catholic Church, social and political life, the interwar period.

УДК 94(477)

Павло Коріненко

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМНІ ЛЕКЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕІСТОРИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ [ЗА РЕД. Д.І.Н., ПРОФ. М.І. БУШИНА, Д.І.Н., ПРОФ. О.І.ГУРЖІЯ]. – ЧЕРКАСИ, 2012. – 522 С.

В рецензії аналізується і дається оцінка науково-методичних напрацювань авторського колективу "Історія України. Проблемні лекції для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів", а також викладені думки автора рецензії щодо вимог до проблемних лекцій у вищій школі.

Ключові слова: історія України, лекція, посібник, вищий навчальний заклад, історичний матеріал.

За роки незалежності України в усіх верствах суспільства, серед студентської молоді зокрема, зріс інтерес до минушини нашого народу, не згасає потреба пошуку максимально повної і правдивої інформації про чимало подій, фактів, явищ. З огляду на це науковці, в т.ч. викладачі історії України II, III, IV рівнів акредитації вищих навчальних закладів наполегливо працюють над задоволенням цього суспільного запиту. Уже захищено сотні докторських та кандидатських

дисертацій, у яких науковці ввели в обіг значний масив документів, відбулися численні конференції науковців та студентів, редакції українського радіо та телебачення ініціювали і досить успішно реалізують спеціальні пізнавальні програми, мета яких популяризувати, висвітлювати найбільш складні і ще маловідомі сторінки нашої історії. Можемо без перебільшення стверджувати, що результативність усіх названих напрямків роботи є досить ефективною.

З 1991 р. за далеко неповними підрахунками, вийшло друком десятки навчальних підручників та посібників з історії України для студентів, учнів, які займають особливе місце в донесенні широкої інформації. Тільки в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка їх є понад 40. Це, зазвичай, наукові і науково-методичні доробки авторських колективів, наукову редакцію яких здійснюють знані фахівці з широкого кола історичних проблем. До того ж, кожен із опублікованих підручників та посібників розрахований на певне коло читачів. Їх архітектура хоч і має багато чого спільного, однак в їх структурі мають місце і суттєві відмінності. При всьому розмаїтті підручників, у них переважно міститься історичний матеріал щодо політичних, державотворчих процесів на теренах України. Значно менше місця поки що приділено економічній, соціальній, побутовій історії нашого народу.

З часу введення в навчальні плани вищих навчальних закладів курсу історії України спостерігаємо скорочення аудиторних годин на цей курс для студентів неісторичних спеціальностей, що змушувало кафедри, викладачів декілька разів переглядати обсяг лекційного матеріалу та структуру навчальних курсів. На сьогодні кількість аудиторних годин є в межах 9–10 лекцій і приблизно стільки ж семінарських занять. Ця обставина спонукає викладачів до пошуку нових методичних напрацювань, підтвердженням чому є рецензований нами посібник [1]. Практично єдиною можливістю для викладачів стає проблемний (оглядовий) виклад лекцій цього курсу та проведення семінарських занять. Ось чому вихід навчального посібника, у якому зазначено саме такий підхід, викликав професійну зацікавленість у викладачів та неабиякий інтерес у студентів вищих навчальних закладів.

Історичний матеріал в рецензованому навчальному посібнику подано у 18 лекціях, що відповідає загальноприйнятій періодизації сучасної української історичної науки. До кожної лекції автори запропонували довідкову інформацію про персоналії, які мали суттєвий вплив на перебіг історичних подій. Вони також подають інформацію про найважливіші події, визначили обсяг контрольних питань та літератури для самостійної підготовки студентів до практичних занять.

Авторський колектив ознайомлений з новітньою історичною літературою і найважливіші теоретичні положення використовує при викладі конкретного історичного матеріалу. Підтвердженням цього є посилання на новітні праці академіка П. Толочка, який на відміну від попередників, що стверджували про захоплення Києва норманами, вважає, що то був державний переворот, здійснений Олегом за допомогою людей з оточення князів [2]. У цьому ж посібнику є новітні підходи щодо проблеми генези давньоруської народності [1, с. 46], національної революції під проводом Б.Хмельницького [1, с. 96], українських національних рухів початку ХХ ст. [1, с. 181–183], НЕПУ [1, с. 287–289] та інші.

На наш погляд, у більшості лекцій, особливо до початку ХХ ст., автори намагались розкрити об'єктивний хід історичного процесу, не тільки інформують студента про здобутки і проблеми у військовій, політичній та економічній сферах, а й намагаються заглибитись у сутність конкретних явищ.

Разом з тим, бажано було б у посібнику з проблемним викладом історичного матеріалу з найбільш дискусійних проблем історії України авторам чітко формулювати свою позицію, точку зору. Це стосується історичних теорій походження людини, Берестейської унії тощо. Такий підхід викладача сприятиме зростанню його авторитету, може викликати дискусію у студентській аудиторії.

Іноколи автори допускають неточності, механічно використовують судження своїх попередників. Вважаємо, що не було і не могло бути тривладдя в Україні весною та влітку 1917 р. [1, с. 227]. Була влада виконкомів Тимчасового революційного уряду Росії, а претендентами на владу були Українська Центральна Рада, ради робітничих і солдатських депутатів.

У навчальному посібнику автори іноколи припускаються протиріч у викладі матеріалу. Так, назва третього параграфу десятої лекції "Більшовицька експансія та встановлення радянської влади в Україні" є таким, що відповідає змісту, а висновок автора, по суті, є протилежним: "Більшовики перемогли завдяки блискучому керівництву, прекрасній організації, наявності в їхньому розпорядженні порівняно більшої кількості людських, матеріальних і промислових ресурсів, насамперед російських" [1, с. 252].

В окремих випадках не змогли автори посібника уникнути притаманної практично більшості праць описовості. Дванадцята лекція, присвячена міжвоєнній добі нашої історії, коли неймовірними зусиллями мільйонів наших співвітчизників реалізовувалася програма форсованої індустріалізації, здобутками якої вони власне і не скористалися. Швидше навпаки. Тут, як і проблему становлення

адміністративно-командної системи викладачеві варто було б об'єктивно, без штампів розкрити причини такої політики радянської влади. Занадто заполітизованим є виклад історії України 1950–1990-х років та новітня доба. Це, на наш погляд, не дозволило авторам максимально об'єктивно розкрити відповідні проблеми курсу лекцій. Так, шістнадцята лекція присвячена висвітленню історичного процесу 60–80-х років. Період дійсно суперечливий, не було і не може бути його однозначних оцінок. Автор цієї лекції оцінює економічну політику як абсурдну [1, с. 406]. З чим погодитись не можемо. Дійсно були проблеми, але ж були і суттєві здобутки. Власне, наступний виклад матеріалу підтверджує нашу думку. Ось про що пишуть автори: "Темпи приросту валової продукції становили 50 % в 60–70-ті роки, а в 1981–1985 – 19 %" [1, с. 407]. І далі "У 1956–1965 рр. збудовано понад 182 млн м² житла. Такі ж темпи збереглись аж до 1985 р." [1, с. 409].

Автори посібника підняли ще одну досить болісну проблему, особливо для жителів Наддніпрянщини. Мова йде про будівництво у 50–60-ті рр. ХХ ст. цілого каскаду водосховищ на Дніпрі, що завдало значної шкоди народному господарству України і зіпсували водний баланс Дніпра [3]. Це правда. Але ж правда й в тому, що водна артерія Дніпра з тих пір використовується як потужний транспортний коридор для перевезення мільйонів тонн вантажів, у тому числі зерна відомою агрофірмою "Нібелун". Україна отримала додатково мільйони кіловат годин дешевої електроенергії, що дозволило саме у ті роки завершити електрифікацію сіл. У водосховищах (морях) накопичено десятки мільярдів метрів кубічних прісної води, яка використовується для задоволення потреб у питній воді майже 30 млн громадян України. Там же створені і продуктивно працюють потужні рибгоспи. Можна і далі здійснювати аналіз відповідних тем курсу лекцій. Однак, не це є основним, тим більше, що ще відсутній підручник з історії України, який би не вимагав свого поліпшення.

Якщо спробувати відповісти на основне запитання: чи відповідає рецензований посібник вимогам до проблемного викладу історичного матеріалу для студентів неісторичних спеціальностей, то однозначності в цьому судженні мабуть не буде. Похвально для авторського колективу є те, що він чи не вперше заявив свою позицію, реалізація якої вимагає нових наукових і методичних рішень. І автори намагалися йти цим нелегким шляхом. На жаль, вони обрали структуру курсу лекцій таку ж як і в усіх посібниках, що опубліковані до цього часу. Це призвело до того, що маємо роздвоєність, тобто в одній і тій же лекції є спроба проблемного підходу і в той же час автори намагаються у кожній темі дати максимальну кількість інформації, що призвело до надмірної деталізації матеріалу. З іншого боку, чимало сюжетів, які дійсно викладені у проблемному ключі, "губляться" і їх пошук для студента може бути ускладненим.

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка також працюємо над удосконаленням курсу лекцій з історії України для студентів неісторичних спеціальностей і погоджуємося з авторським колективом Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького у тому, що окрім проблемного викладу інших варіантів практично не існує.

Однак і ми відчуваємо складність у вирішенні цієї проблеми. Мабуть, це відбувається тому, що викладачі вищих навчальних закладів ще не дійшли спільної думки про те, якою має бути проблемна лекція. На наш погляд, структура курсу лекцій має бути такою, щоб передбачати виклад матеріалу в рамках історичних періодів, а не етапів. По-друге, брати до розгляду лише найбільш сутнісні події і явища історичного минулого, у більшості випадків упускати фактологічний матеріал (він уже відомий студентам зі шкільної програми курсу історії України). По-третє, увагу варто зосереджувати на тих питаннях, з яких в історичній літературі мають місце різні точки зору. По-четверте, обов'язково висловлювати свою точку зору з дискусійних, ще не до кінця з'ясованих проблем. По-п'яте, не припускати однозначності, категоричності в оцінці історичного минулого, допускати, що з тієї чи іншої проблеми точки зору і оцінки можуть з часом мінятися. По-шосте, висновки мають бути виваженими і випливати зі змісту викладеного матеріалу.

В порядку обговорення у викладацькому середовищі пропонуємо наші напрацювання щодо структури і змісту лекційного курсу з історії України для неісторичних спеціальностей. Лекційний курс ділимо на 9 лекцій. Це той обсяг, який передбачений навчальними планами факультетів.

Лекція 1. Вступ. Стародавня доба. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.

Предмет, методи, принципи і функції історії України. Основні гіпотези появи людини. Суспільні поділи праці, утвердження приватної власності.

Євроазійська міграція народів на територію України в давнину та її вплив на автохтонне населення.

Основні теорії походження східних слов'ян. Формування держави східних слов'ян. Київська Русь – вибір цивілізаційного шляху розвитку та його наслідки.

Монголо-татарська навала та її гальмівні наслідки для східних слов'ян. Галицько-Волинська держава – спадкоємниця Київської Русі.

Лекція 2. Українські землі під владою Литви, Польщі та інших держав (XIV–XVI ст.).

Геополітичні та геостратегічні зміни в Київській Русі та Золотій Орді XIII–XIV ст. та їх вплив на подальшу історію українського народу.

Основні точки зору на процес та наслідки входження українських земель до складу Литви, Польщі та інших держав в XIV–XVI ст.

Кримсько-татарський та турецький фактор: нові загрози розвитку українських земель.

Зміни в економічному та соціальному становищі українських земель.

Кріпацтво. Диференціація на суспільні верстви за майновою ознакою. Впливи на цей процес литовського, польського та російського факторів.

Нові форми спротиву: козащина, селянські повстання, опришки.

Лекція 3. Українська козацька революція 1648–1676 рр. Українські землі наприкінці XVII–XVIII ст.

Причини, характер козацької революції, її основні етапи.

Державотворчі процеси за часів Б.Хмельницького: здобутки і втрати.

Геостратегічні та геополітичні зміни після Переяславської угоди з Росією та їх наслідки для України.

Гетьманщина після смерті Богдана Хмельницького: зміни в політичному, економічному житті, поступове обмеження автономії України.

Завершення інкорпорації Гетьманщини до складу Росії: 1708–1775 рр. Російсько-турецькі війни та роль козацтва в приєднанні Півдня, Правобережної України та Криму до Росії.

Лекція 4. Українські землі в складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.).

Особливості економічного та соціального становища в українських губерніях Російської імперії та на землях Західної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст.

Реформи в російській та Австро-Угорській імперії в середині XIX ст: значимість вирішених проблем. Особливості становлення капіталістичних відносин в Наддніпрянській і Західній Україні.

Русифікація та колонізація як загрози існуванню українського етносу.

Пошуки шляхів національного і соціального визволення, відродження української державності:

Українське питання в умовах Першої світової війни: час нереалізованих мрій.

Лекція 5. Державне відродження України 1917–1920 рр. в умовах Української національно-демократичної революції.

Утворення та особливості діяльності Української Центральної Ради в умовах правління Тимчасового уряду Росії (квітень-жовтень 1917 р.).

Проблеми у взаєминах УЦР з Раднаркомом Росії. Курс від автономістських прагнень до проголошення незалежності УНР. III і IV Універсали УЦР.

Україна в добу держави гетьмана П.Скоропадського та Директорії УНР (1918–1919 рр.).

Радянська влада в Україні у 1918–1920 рр.: її економічна та соціальна політика

Проголошення ЗУНР в Західній Україні та агресія Польщі. Основні напрямки державотворення ЗУНР. УГА та її роль в боротьбі за збереження української державності.

Причини поразки Української національно-демократичної революції в Наддніпрянській та Західній Україні.

Лекція 6. Міжвоєнна доба в історії України.

Утворення СРСР, входження до його складу України. Обмеження суверенітету. Соціалістична модернізація промисловості і сільського господарства, зміни в соціальній структурі українського суспільства, духовності та культури.

Голодомор 1932–1933 рр.: причини, хід, наслідки та сучасні оцінки. Репресивні дії органів радянської влади в Україні: основні напрямки та методи.

Боротьба українських політичних сил за відродження української державності на західних землях України.

Лекція 7. УРСР в роки Другої світової і Великої Вітчизняної війни 1939–1945 рр.

Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Основні напрямки підготовки країни до оборони від можливої війни, місце і роль в цьому процесі УРСР. Початок Другої світової війни. Входження західноукраїнських земель до СРСР у складі УРСР. Напад Німеччини на СРСР.

Мобілізація економічного і людського потенціалу України на відсіч ворогу.

Регіональні особливості окупаційної влади в Україні. Основні течії руху Опору в Україні.

Вклад українців в перемогу антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні.

Життя та побут населення в роки Великої Вітчизняної війни.

Лекція 8. УРСР в роки післявоєнної відбудови. Економічний розвиток та соціальне становище населення України в середині 40–80-х рр.

Руйнівні наслідки німецької окупації для України: людські втрати, руйнація промисловості, міст та сіл. Голод 1946–1947 рр. на Півдні України.

Політична ситуація в східних і західних областях України: порівняльний аналіз.

Радянізація західних областей України. Причини спротиву їй з боку ОУН та УПА.

Пошуки шляхів удосконалення управління промисловістю та сільськогосподарським виробництвом в 50–60-х рр. та вплив цих процесів на життя і побут українців.

Суперечливі процеси в розвитку промисловості та сільського господарства в УРСР в роки правління М.С.Хрущова.

Здобутки і проблеми розвитку соціальної сфери. Поява опозиційного руху в суспільному житті УРСР, основні напрямки його діяльності.

Лекція 9. Сучасна доба в історії України. Особливості перебудови в УРСР. Проголошення незалежності України (друга половина 1980–2011 рр.).

Перебудова в СРСР як засіб прискорення соціально-економічного розвитку. Причини невдач.

Геополітичні зміни на теренах СРСР. Проголошення незалежності України. Курс на відродження української державності.

Трансформація структур влади і громадсько-політичних інститутів, економічної системи та соціальної політики в Україні. Економічне та соціальне розшарування суспільства (1991–1994 рр.).

Основні напрямки зовнішньополітичної діяльності Української держави.

Політична криза в Україні в 1994–2004 рр. Помаранчева революція та її наслідки.

Обрання Президентом України В. Януковича. Курс на радикальні реформи в економічному та соціальному житті.

Етнонаціональні процеси в сучасній українській державі.

На завершення зазначаємо, що рецензований посібник "Історія України. Проблемні лекції для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів" може бути корисним і має право на використання у вищих навчальних закладах України. Ми певні того, що вслід за ось цим, першим такого характеру посібником, у найближчі роки з'являться й інші і це свідчить про те, що викладачі історії України є творчими фахівцями, які здатні оперативно реагувати на виклики часу і виконувати навчальні плани з історії України на високому науковому рівні, поглиблювати знання студентів з історії нашого народу, забезпечувати патріотичне виховання студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Історія України. Проблемні лекції для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів [За ред. д.і.н., проф. М.І. Бушина, д.і.н., проф. О.І.Гуржія]. – Черкаси, 2012. – 522 с.
2. Толочко П. Київська Русь. – К., 1996.
3. Історія України, Навчальна програма для студентів неісторичних спеціальностей Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, підготовлена за вимогами кредитно-модульної системи. – Вид. друге, ви правлене і доповнене. Тернопіль, 2011.

Павел Кориненко

ИСТОРИЯ УКРАИНЫ. ПРОБЛЕМНЫЕ ЛЕКЦИИ ДЛЯ СТУДЕНТОВ НЕИСТОРИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ [ПО РЕД. Д.И.Н., ПРОФ. Н.И. БУШИНА, Д.И.Н., ПРОФ. А.И.ГУРЖИЯ]. – ЧЕРКАССЫ, 2012. – 522 С.

В рецензии анализируется и дается оценка научно-методических разработок авторского коллектива "История Украины. Проблемные лекции для студентов неисторических специальностей высших учебных заведений", а также изложены мнения автора рецензии относительно требований к проблемным лекциям в высшей школе.

Ключевые слова: история Украины, лекция руководство, высшее учебное заведение, исторический материал.

Pavlo Korinenko

HISTORY OF UKRAINE. PROBLEM LECTURES FOR STUDENTS UNHISTORICAL PROGRAMS OF THE UNIVERSITIES [ED. DOCTOR OF HISTORY, PROFESSOR. M. BUSHIN, DOCTOR OF HISTORY, PROFESSOR. O. HURZHIY]. – CHERKASY, 2012. – 522 C.

In review of analyzes and assesses the scientific and methodological developments Authors' History of Ukraine. Problem lectures for students unhistorical specialties of higher educational institutions, "as well as the opinions of the author reviews the claims to the problem of lectures in high school.

Key words: history of Ukraine, lecture guide, university, historical material.